

Baliga Violetta Lilla

Egy költői élet modern tükörképe

Zelei Miklós: Situs inversus. Az Isten balján

Ady Endre életrajzában a következő születési és halálozási adatok szerepelnek: született Érmindszenten, 1877. november 22-én, elhunyt Budapesten, a Terézvárosban 1919. január 27-én. A társadalomban mindenki ezeket az adatokat véli helyesnek, hiszen minden bibliográfiában és lexikonban ezek szerepelnek. A temetésen részt vevő tanúk elmondása szerint a szertartás maga volt a káosz. Csinszka előbb későn értesíti a családtagokat Ady haláláról, így a ravatálnál csupán ő és az elhunyt költő édesanyja lehettek jelen. A gyászbeszédet tartó Babits Mihály a Nemzeti Múzeum oldalkapujához szorult a hatalmas tömegben, így majdnem elmaradt a búcsúbeszéd, a rendőrség tagjait pedig – akiknek eredetileg fenn kellett volna tartaniuk a rendet a temetésen, az utolsó pillanatban Budára vezényelték. Ez az esemény ismét ékes példája volt annak, hogy a nemzet halottait eltemetni veszélyes, sőt – amint később majd erre is fény derül, újratemetni is az. Előfordulhat azonban, hogy mindezek az események – ha kicsit kritikusan szemléljük az ezekről íródott visszaemlékezéseket és a rendelkezésünkre álló tényeket – meg sem történtek.

Az örökkévalóság azonban nem létezik, értelmezni is csak ilyen állapotban lehet. Az írás úgy van kitalálva, hogy legalább megírás kori szerzőjét túlélje, és nekünk is ez a feladatunk: túl kell élnünk saját magunkat, magát a létet, és az életet, és ebben az esetben az örökkévalóság ténye nem sokat számít. A Zelei Miklós drámájában szereplő Ady-alak minderre képes volt, és ezzel túlszárnyalja saját ismert történeti alakját is, miközben számos akadállyal is meg kell küzdenie. A *Situs inversus* egy olyan irodalmi térben kapott helyet, ahol olyan fiatal írók művei szerepelnek, mint például Nagy Gábor vagy Pollágh Péter, mintegy jelezve ezzel a mű fiatal költőkre gyakorolt hatását is.

Világégések után következik az újabb világégés: új határok születnek és zárulnak le, az emberekre rátör a kisebbségi lét érzése – ha egyáltalán van közöttük olyan személy, aki nem kisebbségi – és a merjünk egyre kisebbek lenni életérzése. Ennek kapcsán felvetődik a kérdés: ez vajon tényleg életérzésnek tekinthető? Ady – másokhoz hasonlóan – nem meri megtenni a változáshoz vezető lépést, hiába fordulnak jobbra a dolgok. A határ átlépése után világosan látszik, hogy Magyarországon minden ugyanúgy működik, mint Romániában, csupán annyi változott, hogy a határ egyik oldaláról átléptünk a másikra. Ezután már jobb, ha eltekintünk az ideáktól, hiába gondolja Lyotard, hogy emiatt már minden eszmerendszerrel szemben bizalmatlanok vagyunk, úgy tűnik, az eszmerendszerek ezzel mit sem törődnek. Ezek az eszmerendszerek képezik a *Situs inversus* háttérét is.

A mű címe egy orvosi szakkifejezés, amely az emberi szervek emberi testben való, a normáltól (solitus) eltérő oldalon történő elhelyezkedésére utal. A drámában a szerző Adyt egy fikatív, életrajzi utalásokkal kevert világba helyezi, hogy ezáltal kapcsolatot teremtsen az ismert költő és a dráma fő karaktere között. A darab legfontosabb kérdésének a főhős problémamegoldó képességét tekinthetjük. A fő helyszín Konstanca, habár az is említésre méltó, hogy itteni tartózkodásával egy időben a főhős jelen van Nagyváradon, Budapesten, a szállásán, a kiadóban, sőt álfeleségénél is. A cselekmény ideje már nehezebben behatárolható: az események valamikor a diktatúra éveiben játszódnak, de a Nyugat már elektronikus formában jelenik meg, Babits Mihály szerkesztésében: az internetes forrásoldalt naponta átlagosan 125-en keresik fel, legmagasabb látogatottsága pedig a szóban forgó hónap 10. napján volt, ekkor a statisztika 518 felhasználót regisztrált az oldalra. A lapban publikáló íróknak barter szerződéses wellness-szel fizetnének, a szabadidő eltöltésére szánt pénzt pedig a Juci férje által gyártott fotelek árából elő tudják teremteni. A főszereplő ugyanakkor Kosztolányi Dezsőtől sms-ben értesül a folyóirat-eladás nehézségeiről is. Emiatt az utalások nem egy esetben anakronisztikusak,

ironikusak és abszurdak, az idegenségtapasztalatok lényegesebbekké válnak, a nyelvhasználatban lévő ellentétek pedig még jobban kiéleződnek.

A darab főszereplője Ady, akiben közben testet ölt a többi karakter: az álfeleség, Kitti, a modern világ előnyeit teljes mértékben kihasználó Léda, aki nem hajlandó elfogadni, hogy a közte és Ady között tartó szerelmi kapcsolatnak már vége, Grama ezredes, aki Romániában Ady felügyelőtiszte, a két biztonsági őr, akik felsőbb utasításra tesséklik ki a költőt munkahelyéről, a kiadóból, a tömbház-gondnok, a frakcióvezető-helyettes, Babits Mihály és a Grama ezredesre igencsak hasonlító Garami ezredes, aki a költőt terrorizmussal, nacionalizmussal, sovinizmussal és irredentizmussal vádolja. Rajta kívül egyetlen szereplő van: a színház marketingmenedzsere, aki lelövi Adyt, majd megfenyegeti a nézőket, hogy velük is így tesz, ha netán vissza akarnák váltani a jegyüket.

A darabot különösen érdekessé teszik a benne előforduló populáris elemek, mint például Léda válása, aki ennek révén akár még sztárrá is válhat, vagy a darab végső jelenete, amelyben Cseh Tamás Ady Endre utolsó fényképe című szerzeménye hallható.

Zelei Miklós drámájában eszköztárként felhasználta Ady Endre életének legfontosabb eseményeit és legismertebb műveinek üzeneteit, hogy segítségükkel hitelesen idézhesse fel a 20. századi magyar irodalom egyik legjelentősebb költőjének korát. A darab feltárja a Ceaușescu- és a Kádár-korszakot, miközben egyszerre játszódik múltban és jelenben, valamint egy időben több helyszínen. Ennek köszönhetően Ady sok mindent túlélt a Nyugatnál: a Szovjetuniót, Csehszlovákiát, sőt még Jugoszláviát is. A politikát azonban már nem képes túlélni. A drámában kimondhatja, amit gondol: megbukott, mert megbuktatták. A darabban ezzel kapcsolatban szereplő néhány mondat sok felelős magyar értelmiségi közös életerzése, közöttük olyanoké, akik ugyan elhagyták Erdélyt, de az anyaországban sem találtak igazi otthonra.

Az egyszemélyes dramaturgia a darab alapötletére, vagyis Ady Endre életének meghosszabbítására támaszkodva azt a történetfilozófiai háttérrel jeleníti meg, amelynek komorságát csak humorral lehet enyhíteni. A situs inversus a valóságban szintisza situs absurdus. Ady Endre példája jól szemlélteti, hogy olykor-olykor nem könnyű nemzeti halottnak lenni, Zelei Miklós pedig arra is rávilágít, hogy a posztumusz túlélők helyzete is halálos.

(Korunk – Komp-Press, Kolozsvár 2013)